

Egy balga eszme igézetében

Fordítói jegyzet Milovan Danojlić *Levelek Amerikába* című szövegéhez

„Elbűvölnek a szavak, a lehetőségeik és sejtetések, a belső kötődéseik, az a képességük, ahogy felröppennek a létező és nem létező térségek, az e világi és túlvilági tapasztalatok felé” – írja egy helyütt Milovan Danojlić. S valóban, legyen szó portréről, élményekről, balkanizálódásról, néplélekről, honvagyról, hazafiságról, természetről, bármiről, szerzőnk mindig az írott szó iránti mélységes tisztelettel, halálpontosan, aforisztikus tömörséggel fogalmaz. S amit ebben a könyvében szerb létére elmond a szerbekről – nem mellesleg: szinte az utolsó betűig kiváló adalékul szolgálhatna egy nemzetszociológiai tanulmányhoz –, velejéig hatol az olvasóba. Olyan erővel, hogy már fáj. Mert hiteles. Noha a múlt század nyolcvanas éveitől Franciaországban él, egy pillanatra sem a kívülálló helyzetéből bírál, hanem belülről, önmarcangoló kétségek között.

És kemény dolgokat mond. „A magunkfajta az utolsó ingét is odaadná, az igazságért az életét is feláldozná. Csak akkor van bajban, amikor ennél kevesebbet kérnek tőle. Alig várja az alkalmat, hogy valami rendkívüli helyzetben tanúbizonyságot tehessen hősiességéről, de közben a kisujját sem mozdítja, hogy, mondjuk, a környezetével szemben megbízhatóbb és lelkiismeretesebb legyen. Szívesen megtenné, ha lehetne, és igyekezne, ha alkalma volna rá, de elvárja, hogy ne aszerint ítéljék meg, ami valójában, hanem aszerint, ami lenni szeretne.” Vagy: „Nekifeküdtek a munkának, és most azt nézik, hogyan esik rajta kényelmesebb fekvés.” Vagy: „A civilizációk mindegyike elsősorban fenséges önámítás, melynek szárnyán a szellem megpróbál fölemelkedni egy adott eszméhez. Ez, a materialista, egyrészt a mélyrepülés és a szükségszerűségek, másrészt az utópia megszállottja. Annak lenni, amivé a körülmények tesznek, azt a vakond is meg tudja csinálni. Az ember az egyetlen élőlény, aki megpróbál számot adni a cselekedeteiről egy magasabb rendű valami vagy valaki előtt. Az

emberi fölemelkedéshez hosszan tartó harc szükségeltetik, melynek során törvényekké és beidegződésekké ültetjük át a szent önámításokat. Itt, ebben az isten háta mögötti zugban máról holnapra akarták ezt megcsinálni, egy balga eszme igézetében, s most csodálkoznak, hogy mivé sikeredett...”

Egy több évtizedig Amerikában élt szerb értelmiségi hazatelepül Szerbiába, és hosszú levelekben számol be tapasztalatairól barátjának, aki szintén a visszatérés gondolatával kacérkodik – erről szól a könyv. Olvasása közben közelebről is megismerkedünk a múlt század hetvenes–nyolcvanas éveinek Jugoszláviájával, megcsap bennünket a kívülről annak idején oly irigylésre méltónak látszó szabadság és életszínvonal háttérszaga, döb-benten szembesülünk az általános balkanizálódás megannyi figyelmeztető jelével, és szétnézhetünk egy kicsit a szerb néplélek mélyrétegeiben is.

„Balkáni szemszögből – ahol a lomhaságot az elmélyülés és a bölcsesség jelének tekintik –, a nyugati civilizáció könnyelműnek és felületesnek, sekély pozitívizmushoz sikkadtnak, privatizáltnak látszik – írja Danojlić. – Nálunk minden olyan nehéz, egyetemes, mély és fárasztó, hogy az egész nekirugaszkodás fölöslegesnek, merő hiúságnak tetszik. Amit akarnál, azt nem lehet, amit lehetne, azt nem mered, amit mernél is, lehetne is, az nem éri meg a fáradságot.”

Ennek ellenére Danojlić akart, mert, és méltán állíthatjuk, hogy fáradsága sem veszett kárba. Amikor 2013-ban irodalmi életműdíjat kapott legújabb, *Pisma bez adrese (Levelek cím nélkül)* című könyvéért, művéről azt mondta a kritika, hogy nem más, mint a költő ellenállása a túlerővel szemben. Ennek kapcsán megkérdezték tőle egy interjúban: van-e súlya az író szavának, befolyásolhatja-e érzékelhető módon a közvéleményt? „– Az a fontos – hangzott a válasz –, hogy kimondjunk és tisztességesen megfogalmazzunk bizonyos dolgokat, s legalább közétegyük őket valahol; már magával ezzel is kitágítottuk a szabadságnak és az életfolyamatok szerencsés értelmezésének határait. Az író a kollektív tudat kissé világosabb pontja, mindig másokért cselekszik, pontosabban másokért is. Tudom, hogy mindannak, amit alkotunk, gyengécske, jelentéktelen a visszhangja, de ameddig hallatjuk a hangunkat, elmondhatjuk magunkról, hogy teljesítjük kötelességünket.”

Danojlić több mint hetven kötetet kitevő opusával – verseivel, cikkeivel, esszéivel, regényeivel és kritikáival – alaposan kivette a részét ebből a kötelességteljesítésből. S noha ma is idegenben él, soha egy percre nem feledkezett meg róla, hogy honnan jött, mindvégig anyanyelve és ön maga kifejezési határait feszegette, soha nem lett belőle gyökértelen kozmopolita, legfeljebb európeér, ha ezen nagy műveltségű, európai gondolkodású és széles látókörű értelmiségit értünk. De ami még ennél is fonto-

sabb: műveivel és szellemével állandóan jelen volt a szülőföldjén, ott volt otthon; könyvei több kiadást megéltek, megkapta a szerb értelmiségi elit minden jelentősebb díját és elismerését, és 2000-ben a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia tagjává választották. Olvasói szerették és szeretik ma is.